

The Dark Knight Filmindeki Joker Karakterinin Nietzsche'nin Üstinsanı Olarak İncelenmesi

Çağan Bir*

Özet

Çalışmada, *The Dark Knight* (Kara Şövalye, Christopher Nolan, 2008) filmindeki Joker karakteri ve Nietzsche'nin üstinsan anlayışının benzerlikleri incelenecektir. Bu bağlamda Nietzsche'nin felsefesinin temelleri ve Joker'in eylemleri/düşünceleri arasındaki doğrudan paralellikler ortaya konacaktır. Nietzsche'ye göre toplum öncesi efendilerin en büyük özelliği mesafe pathosudur ve diğer insanları araç olarak görmeleridir. Joker için de diğer insanlar tamamen araçtır. Nietzsche'ye göre mutlak hakikat yoktur, insanlar ahlaki değerlerin gerçek olduğuna inanabilmek için hakikatler uydurmaktadırlar. Yaşam güç istencidir. Değer sistemlerinin temelinde anlamsızlıktan, acıdan kaçma isteği, bir avuntu arayışı bulunmaktadır. Ancak hepsi yaşamı değersizleştirir ve nihilizmin taşlarını döşemektedirler. Aynı şekilde Joker'in bütün çabası insanlara bu anlamsızlığı göstermektir. Buyüzdü de sürekli "Neden bu kadar ciddisin?" diye sormaktadır. Ahlakın altında insanların güç istençleri yatmakta ve kendilerini kandırmaktadırlar. Joker insanlara bu iki yüzlülüklerini göstermeye çalışmaktadır. Nietzsche için adalet; eşitlik değil, güçlü ve güçsüzün ortaya çıkmasıdır. Buna bağlayan şey ise kaostur. Benzer bir şekilde Joker de kaosu adil olarak görmektedir. Joker hem yıkıcıdır hem de değerleri yeniden değerlendirmektedir. Joker varolan toplumsal değerleri önemsememekte, acıdan kaçmamakta ve sürekli tehlikeye atılmaktadır. Acıdan kaçmaması, yaşamı bir bütün olarak olumlaması (Dionysoscu Evet) ve geçmişini herkese farklı anlatması üstinsan davranışlarıdır. Çünkü Nietzsche'ye göre üstinsan belleğinin ağırlığından kurtulmuştur. Bengi dönüş öğretisine göre herhangi bir anın oluşması için sonsuzluk gerekmektedir. Tek bir anı olumlamak, oluşu bütünüyle olumlamak demektir. Oluş olumlandığında ise insan; zihnini geçmişte bırakan hınc, vicdan azabı, pişmanlık gibi onu edilgin ve tepkisel kılan bütün duygulardan kurtulacaktır. Çileci idealin temsilcisi Batman'ı öldürmek istememesinin sebebi de bengi dönüş gereği düşmanın hep geri gelmesidir. Batman, sürünün değerlerinin koruyucu çobanıdır.

Anahtar Kelimeler: Üstinsan, Ahlak, Joker, Güç İstenci, Nihilizm

ORCID: 0000-0002-1525-456x
E-Mail: caganbir@yahoo.com.tr
DOI: 10.31122/sinefilozofi.675542

Geliş Tarihi - Recieved: 15.01.2020
Kabul Tarihi - Accepted: 15.05.2020

An Investigation of The Joker Character in The Dark Knight Movie as Nietzsche's Overman

Çağan Bir*

Abstract

In this study, the similarities between Nietzsche's understanding of overman and the character, Joker in the movie, The Dark Knight (directed by Christopher Nolan, 2008) are examined. So in this context, the parallelisms between the foundations of Nietzsche's philosophy and Joker's actions /thoughts are revealed. According to Nietzsche, the most important feature of the pre-social masters is the distance pathos and their acceptance of other people as their tools. According to Joker, other people are completely tools. For Nietzsche, there is no truth, people make up truths to believe that moral values are real. Life is will to power. On the basis of the value systems, there is a desire to escape meaninglessness and pain and a search for consolation. But they all devalue life and pave the way for nihilism. Joker's whole effort is to show people this meaninglessness. So he consistently asks, "Why are you so serious?". Underneath morality lies the demands of people for power: They deceive themselves. Joker tries to show people their hypocrisy. For Nietzsche justice is not equality but the emergence of the strong and the weak. Chaos is what makes this happen, and Joker sees chaos as fair. Joker is destructive and yet he also reassesses the values. He does not care about existing social values, does not escape pain and constantly puts himself in danger. Joker's not escaping pain, affirming life as a whole (Dionysian Yes) and telling his past differently to everyone are all the behaviours of overman. Because, according to Nietzsche, overman is free of the weight of his memory. According to the eternal return doctrine, infinity is required for any moment to occur. To affirm a single moment is to affirm the becoming as a whole. When this becoming is affirmed, human being gets rid of all the emotions such as resentment, remorse and regret that make his mind trapped in the past and also make him passive and reactive. The reason why Joker does not want to kill his enemy Batman, the representative of the ordeal ideal, is that his opponent always comes back as a result of the eternal return. Batman is the shepherd, the protector of the values of the herd.

Key Words: Übermensch, Morality, Joker, Will to Power, Nihilism

ORCID: 0000-0002-1525-456x
E-Mail: caganbir@yahoo.com.tr
DOI: 10.31122/sinefilozofi.675542

Received- Geliş Tarihi: 15.01.2020
Accepted- Kabul Tarihi 15.05.2020

Giriş

Batman 1939 yılında Bob Kane ve Bill Finger tarafından bir çizgi roman karakteri olarak yaratılmıştır ("Batman, A History of Heroics: The Beginning", 2019: parag. 3). Joker ise Batman'in baş düşmanlarından biri olarak 1940 yılında ortaya çıkmıştır. Joker; Victor Hugo'nun L'Homme qui rit (1869) romanından uyarlanan The Man Who Laughs (Gülen Adam, Paul Leni, 1928) filmindeki Gwynplaine karakterinden esinlenerek yaratılmıştır (Grundhauser, 2016: parag. 7). Çizgi romanlar, filmler, diziler ve çizgi filmlerde her yazar Joker karakterini de farklı yorumladığı için çok temel özellikler dışında genel bir Joker portresi çizmek anlamsızdır. Farklı yorumlar yazarların seçimi olduğu kadar yapımcı şirketin görüşleri ve dönemin politik atmosferiyle ve toplumun konjonktürel normlarıyla da alakalıdır. Bu çalışmada söz konusu olan, Christopher Nolan'ın yönettiği Batman üçlemesinin ikinci filmi olan Dark Knight (Kara Şövalye, Christopher Nolan, 2008) filminde Heath Ledger'in oynadığı Joker karakteridir.

Film üzerine yapılan yorumlardan biri Joker karakterini, ABD'nin teröre karşı savaş politikasının bir semptomu olarak okumaktadır. Joker, adalet adına yapılan bu savaşın Amerikan toplumu üzerinde yarattığı paranoyanın sonucudur (Choe, 2011). Diğer bir okuma, büyük kentlerdeki elitlerin, göçmen işçilerden, yoksullardan duyduğu paranoyanın somutlaşması olarak yorumlamaktadır (Rodriguez, 2014). Başka bir çalışma filmin bu kadar popüler olmasını, teolojik bir yönü olduğunu ileri sürerek açıklamaktadır, Joker kaotik kötü ve Şeytandır. Düşmanı Batman ise İsa figürünü temsil etmektedir (Bellinger, 2009). Başka bir okuma ise özel güçleri olmadan bütün bir şehirde kaos yaratacak ve Batman'ı zorlayacak "şeytani deha" olarak yorumlamaktadır (Bekele, 2013). Batman'a yoğunlaşan bir çalışma ise Batman'ı çeşitli ahlaki ikilemler içinde kararlar alan bir ahlak felsefecisi olarak değerlendirmektedir (Johnson, 2014). Diğer bir görüş filmi, mitoloji kaynaklı binlerce yıllık "savaş mitiyle" açıklamaktadır. Batman düzeni Joker kaosu temsil etmektedir (Nichols, 2011). Başka bir görüş sadece psikolojik olarak inceleyerek bir psikopat olduğunu söylemektedir (Redinta, 2017). Yine Joker'i psikolojik olarak inceleyen başka bir çalışma, empati yoksunluğu, intihara meyilli hareketler gibi özelliklerinden dolayı akıl hastası olarak değerlendirmiştir (Camp, Webster, Coverdale, Nairn, 2010).

Bu makaleyle benzeşen bir lisans tezi Joker'i, hiçbir değere önem vermediği için bir nihilist olarak değerlendirmekte ve kısmi olarak Nietzsche'yle ilişkilendirmektedir (Jağad, 2017: 39). Ancak bu çalışma indirgemeci olup felsefi arka planı bir bütünlük olarak ortaya koyamamaktadır.¹ Bunun ötesinde Joker'i nihilizmle ilişkilendirmek Nietzsche'nin üstinsanı olduğunu söylemek anlamına gelmemektedir. Çünkü Nietzsche bir nihilist değildir, felsefesi nihilizme karşı bir mücadeledir ve üstinsan nihilizmin üstesinden gelecek olandır.

¹ Üstinsan kavramı ve bir edebiyat karakteri arasında daha bütünsel bağlantılar Kazancakis'in Zorbası (Özden, 2016) ve Dostoyevski'nin Ölüler Evinden Anılar kitabındaki Orlov karakterinin incelenmesidir (Hamilton, 2000). The Dark Knight filmindeki Joker'i değil ama farklı çizgi romanlardan yola çıkılarak Joker ve Batman karşıtlığı ile Nietzscheci anlamda Dionysos ve Apollon kavramlarının karşıtlığının benzerliği gösterilen bir çalışmada Batman üstinsana benzetilmektedir (Favaro, 2019).

Çalışmada Joker karakterinin (eylemleri ve düşünceleriyle), Nietzsche'nin felsefesiyle doğrudan paralellikler taşıdığı gösterilmektedir. Çalışmanın amacı Nietzsche'nin eleştirisini yapmak değil, Nietzsche'nin felsefesiyle Joker karakterinin uygunluğunu göstermektir. *The Dark Knight* filmindeki Joker'in üstinsan olarak ele alınmasındaki önem şudur: felsefi bir kavram olan Nietzsche'nin üstinsanı bu filmdeki Joker karakteriyle sinemaya bütünlüklü bir şekilde aktarılmış olmaktadır. Film, izleyiciye felsefi bir kavram olan üstinsanı değerlendirme imkanı tanımaktadır. Joker'in bu kadar popüler olması² ve ilgi çekmesi, Nietzsche'nin felsefesine gösterilen ilgi ve merakla bağlantısız değildir. Bu durum filmin felsefi alt yapısını anlamayı gerektirmektedir. Üstinsan, belirli özellikleri seçilip kısmi olarak değerlendirilemez. Çünkü böyle yapıldığı takdirde pek çok sinema filmi veya edebiyat eserindeki karakter bir özellik üzerinden üstinsan olarak değerlendirilebilecektir. Ancak bu yetersiz ve keyfi bir değerlendirme olacaktır. Üstinsan, Nietzsche'nin felsefesinde ortaya çıkan bir kavramdır. Dolayısıyla ne olduğunun ortaya çıkarılabilmesi de ancak Nietzsche'nin felsefesinin geneliyle ilişkilendirilerek mümkün olmaktadır.

Amaç ve Yöntem

Çalışmanın ilk bölümünü, Nietzsche'nin felsefesinin üstinsan bağlamında betimlenmesi ve açıklanması oluşturmaktadır. Sırasıyla güç istenci, efendi-köle çelişkisi, ahlak, nihilizm, adalet, trajik bilgelik, bengi dönüş ve çoban kavramları ele alınmaktadır. İkinci bölümde, Joker'in sözleri ve eylemleri üzerinden üstinsana benzerliği gösterilmeye çalışılırken ilk bölüme paralel olarak ilerlemektedir. Nietzsche'nin efendi ve köle anlayışı, güç istencinin etkin ve tepkisel oluşu, efendinin *mesafe pathosu* kavramları üzerinden insanın araçsallaştırılmasıyla ilgilidir. Dolayısıyla öncelikle Joker'in insanlara yaklaşımının efendiyle benzerliği ele alınmaktadır. Ardından Nietzsche'nin ahlak konusundaki görüşleriyle Joker'in ahlak hakkındaki fikirlerinin benzerliği gösterilmektedir. Joker, Nietzsche'ye benzer olarak insanların ahlak konusunda ikiyüzlü olduklarını iddia etmektedir. Verili değerlerin içerdiği hiçlik istenci olarak nihilizm bağlamında Joker'in, düzeni, insanların inandığı değerleri benzer bir şekilde eleştirdiği gösterilmektedir. Üstinsanın değerleri yıkması ve yaratması ile Joker'in değerler karşısındaki tutumunun benzerliğine işaret edilmektedir. Nietzsche adaleti eşitlik olarak değil, güçlü ve güçsüz arasındaki hiyerarşi olarak okumaktadır. Bunun için de öncelikle bir kaos gerekmektedir çünkü değerler ve düzen sarsılmalıdır. Joker de aynı şekilde kaosu ve hiyerarşiyi adalet olarak görmektedir. Trajik bilgelik kavramı acı ve ölümün de olumlanmasını anlatmaktadır. Bu bağlamda Joker'in tehlike anında ve ölüm karşısındaki eylemleri trajik bilgelik üzerinden ele alınmaktadır. Nietzsche'nin bengi dönüş fikri,

² 2008 yılının en popüler filmi olmuştur. Tüm zamanların en yüksek gişe hasılatı olan Batman filmidir, dünya genelinde 1 milyar doları aşarak sinema tarihine geçen bir gişe hasılatı elde etmiştir (Box Office Mojo). "Filmin olağanüstü başarısı büyük ölçüde Joker karakterinden kaynaklanmaktadır. Bu karakterin izleyicileri sinemaya çekmesinin sebebi, kitle katliamı yapanların bir temsili olmasıdır" (Davis, 2014: 28). 2012 yılında Aurora, California'da James Holmes adlı bir kişi Joker olduğunu iddia ederek bir katliam yapmıştır (Fruen, 2017: parag. 2). Katliamı yapan şahıs bir akıl hastası olabilir ancak Joker bir akıl hastası olarak düşünülemez.

geçmişin olumlanması, hafızanın işleyişi, edilgin duygulardan ve ciddiyetten kurtulma bağlamında önemli bir kavramdır. Üstinsan bu görüşlerden bağımsız olarak düşünülememektedir. Joker'in kendine dair hikayeleri, insanlara sorduğu sorular ve suratındaki boya üzerinden Joker'in sözleri ve eylemlerinin Nietzsche'nin yaklaşımına uygunluğu gösterilmektedir. Son olarak Batman'ın, üstinsan olan Joker'in karşısında, Nietzsche'nin felsefesi bağlamında nasıl bir role sahip olduğu gösterilmekte ve kavgalarının anlamı ve filmin hangi tarafta durduğu tartışılmaktadır. Çalışmanın sonuç bölümünde ise filmin analiz edildiği bölümde tartışılan Joker'in üstinsan olarak görülmesinin ne anlama geldiği yorumlanmaktadır.

Nietzsche'nin Felsefesi ve Üstinsan

Nietzsche'nin felsefesinin merkezi kavramlarından biri güç istencidir. Güç istenci doğal halinde ahlakla karşıtlık oluşturmaktadır. Nietzsche'nin felsefesinde önemli bir yer tutan güç istenci ve ahlak kavramlarının anlaşılabilmesi için efendi ve köle çelişkisinden bahsetmek gerekmektedir. Efendi³ ve köle çelişkisi; Nietzsche'nin devletin ve ahlakın kökenini ortaya koymak için, tarihsel ve filolojik verilerden yararlanarak, geliştirdiği felsefi bir düşüncedir. Efendi ve köle iki yarı-hayvan türüdür. Efendilerde içgüdüsel bir yaratma, biçim verme istenci vardır. Bu biçim verme aslında bütün canlıların kökensel itkisi olan güç istencinin bir tezahürüdür (Nietzsche, 2012b: 111). Dolayısıyla güç istenci kölelerde de bulunmaktadır. Gelişmek, yayılmak, güçlenmek, egemen olmak, daha fazla güç üzerinde hakimiyet kurabilmek anlamlarına gelmektedir. En üst anlamı değerler yaratmaktır. Efendi ve köle arasındaki fark güç istencinin fazlalığı veya azlığından ve buna bağlı olarak niteliğinden kaynaklanmaktadır. Efendide güç istenci yoğun ve dışa dönüktür. Bu yüzden hesapsız, içgüdüsel ve ani olarak gücünü dışa vurmaktadır. Köle ise eyleme geçmekte, boyun eğdirmekte yetersizdir. Bu bağlamda efendide güç istenci etkin halde bulunurken, kölede ise tam tersine eylem dışarıdan belirlendiği için tepkiseldir. Efendiler çılgın, saçma, apansız, hesaplanamaz şekilde davranırlar, rahatı küçümser, yıkıcılık ve zulümden keyif alırlar diğerleri onları barbar olarak görür (Nietzsche, 2015: 56). Kölelerle aynı anlama gelen sürü ise kararsız, ılımlı, hesaplıdır. Eylemler için akılcı meşrulaştırmaya gereksinim duymakta ve nedenler talep etmektedir (Berkowitz, 2003: 124). Köle rahat, uzlaşmış ve bıkkın olmaktadır. Bununla beraber köle sıradan olmaktan mutluluk bulurken, efendi güç istencinin etkin olmasıyla kendini aşmak ister. Nietzsche'ye göre efendilerin en önemli özelliklerinden biri *mesafe pathosudur*⁴. Mesafe pathosu efendinin kendini diğerlerinden

³ Üstinsan ve efendi Nietzsche'nin belirli meselelere açıklık getirmek için kullandığı kavramlardır. İkisi aynı anlama gelmemektedir. Bu iki kavramı eşitlemek Nietzsche'yi anlamakta ciddi sıkıntılara yol açacaktır. Ancak Nietzsche'nin metinlerinde fark belirgin değildir. Joker karakteri de benzer şekilde efendi ve üstinsan tiplerinin birbirini tamamlayacak şekilde üst üste getirilmesinden oluşmuştur. Dolayısıyla iki kavram çalışmada beraber kullanılacaktır.

⁴ *Pathos* Antik Yunanca bir sözcüktür. "Olay, deneyim, acı çekmek, duygu, özellik" anlamlarına gelmektedir (Peters, 1967: 153).

üstün görmesidir. Değer yaratma ve ad verme de bu pathostan gelmektedir. “Soyluluk ve uzaklık pathosu, daha önce söylendiği gibi, daha ‘alçak’, daha ‘alttaki’ bir düzene göre daha yüksek düzenin sürüp giden, egemen olan, temelli ve topyekun duygusu – işte ‘iyi’ ve ‘kötü’ zıtlığının kaynağı” (Nietzsche, 2015: 41). Efendi başkası için eylemde bulunmamakta, onaylama beklememektedir. Eyleminin ilkesi kendisindedir. Diğer insanları bir amaç olarak değil yalnızca bir araç olarak görmektedir. Güç istenci dışı vurmakta dile gelmektedir. “Canlı olan, kuvvetini üzerinden atmak, boşaltmak ister” (Nietzsche, 2010b: 28). Nietzsche’ye göre, efendi-köle ilişkisinin toplumsal yaşamı başlatmasının sebebi şudur; efendiler güç istençlerini, biçimlendirme istençlerini üzerlerinde uygulayacakları şeylere, araçlara ihtiyaç duymaktadırlar. “İnsanın evrimine ilişkin sonuç çıkarma: mükemmelleştirme, halk kitlelerini aletleri olarak (ve gerçekten de en zeki ve en uysal aletleri olarak) kullanacak en güçlü bireylerin meydana getirilmesinden oluşur” (Nietzsche, 2010d: 420)⁵.

Nietzsche ahlakın temelini efendi köle çelişmesine bağlamaktadır. İki yaşam biçimi, iki farklı ahlak üretmektedir. Efendi’nin ahlakı etkin olmaktan kaynaklanırken köleninki ise efendiye karşı olduğu için tepkiseldir. Efendi kendine “evet” derken, köle olumsuzlamaya dayanır, farklı olana, kendi gibi olmayana “hayır” der (Nietzsche, 2015: 51). Efendi için iyi; “güç duygusunu, güç istencini, gücü yükselten her şeydir” (Nietzsche, 2005: 12). Efendinin iyisi soykütüsel olarak en başında “kendi başına” iyidir; soylu, güçlü, yüksek konumlu, yüksek ruhludur. İyi, yararlılıkla veya iyilik yapılanın bakış açısıyla ilgili değildir. Alçak ruhlu, bayağı olan ise kölenin değerleridir. Kötülük “zayıflık, kıskançlık, intikam duygularından kaynaklanan her şeydir” (Nietzsche, 2005: 94). Köle için iyi olmak, bencil olmamaktır. Bu düşünce bir sürü içgüdüsünden kaynaklanmaktadır. Köleye göre yoksul, güçsüz, hasta, acı çeken iyidir. Efendinin iyisi köle için şer, efendinin kötüsü köle için hayır olmaktadır. Kölenin “hayır”ı soylunun “gücünü zayıflatmak için duyduğu bayağı arzuyu açığa çıkartan geçici tedbir kabilinden bir kavramsallaştırma değildir” (Berkowitz, 2003: 124). Köleler değerleri tersine çevirmişlerdir. Bu bağlamda ahlak, zayıfın güç istencini yansıtmaktadır. Kölelerde ya da sürüde mesafe pathosuna karşı eşitlenme isteği olduğu için efendiye karşı hınç duymaktadırlar.

Tarihsel olarak köle hınç, vicdan azabı ve çileci ideali ortaya çıkarmaktadır. Bunların basitçe duygular olarak değil, varoluş kategorileri, kölelerin şeyleri değerlendirme biçimleri

⁵ Çalışma boyunca Nietzsche’nin diğer kitapları yanında *Güç İstenci* kitabı da kullanılmıştır. *Güç İstenci* tartışmalı olsa da Deleuze kitap hakkında şunları söylemektedir: “Nietzsche’nin ablası elbette lanetli düşünürler kortejinde yerini alan ‘tacizkar akraba’ydı, ama onun temel hatası metinlerin çarpıtılmasından gelmiyordu. Eldeki basımların sorunu, yanlış okumalar veya anlam kaymaları, özellikle de Nietzsche’nin ölümünden sonra yayınlanan notların maruz kaldığı keyfi seçimlerdir. Bunun en önemli örneği *Güç İstenci*’dir” (Deleuze, 2009: 185). Aynı sayfada çevirmen notu olarak şu dipnot düşülmüştür: “Colli ve Montinari, 1968 senesinde Milan’da Nietzsche’nin toplu eserlerinin eleştirel bir yeniden basımını gerçekleştirdiler. Bugün Nietzsche metinleri için referans olarak kabul edilen Almanca baskı (KGW: Kritische Gesamtausgabe) da bu çalışmaya dayanmaktadır”. Kitapla ilgili sorun içeriğine dair değil ama kronolojik düzenlenmesiyle ilgili bir sorundur.

olarak görülmeleri gerekmektedir. Deleuze'ün de söylemiş olduğu gibi, bunlar psikolojik kavramlar değil, varoluşu anlamlandırma ve düşünme biçimleridir (Deleuze, 2010: 38). Ahlakı oluşturan bu süreç insanın kendine karşı varlık olmasına sebep olur. Bütün bunlar aslında hiçlik istencini dile getirmektedir. Hiçlik istenir çünkü istenci yok etmek mümkün değildir. Üretilen bütün hakikatler ve değerler hiçlik istencinden kaynaklanmaktadır. Çünkü müdahale etmek, eylemde bulunmak, etkide bulunmak vb. olmadığında, sakatlanmış bir yaşam söz konusudur. Evrensel olarak geçerli olan hak ve iyi kavramlarından bahsetmek mümkün değildir. Nietzsche için öznel olarak her yaşam zaten suçlu, haksız, mantıksızdır. Bu açıdan iyi-kötü ayrımı yerine, etkin-tepkisel veya güçlü-güçsüz ayrımı kullanılmalıdır. Ahlak, yaşam koşullarının göstergesidir ve ahlak güçlü olanın ortaya çıkmasını engeller (Nietzsche, 2010d: 190). Büyümenin, gelişmenin önüne geçerek, zayıfların ihtiyaç duyduğu yardımseverlik, özgecilik gibi değerleri öne sürmektedir. Dolayısıyla ahlak istisnai olan yerine bütün insanları vasatta eşitlemeye hatta aynılaştırmaya dayanır.

Nietzsche'ye göre mutlak, nesnel bir hakikat yoktur, insanlar ahlaki değerlerin gerçek olduğuna inanabilmek için çeşitli hakikatler yaratmaktadırlar. Gerçek, ahlaki bir illüzyondur ve bu dünya ile çelişkili olarak inşa edilmiştir (Nietzsche, 2010c: 22). Oluşu, güç istencini, güç savaşını durduran mutlak değerler icat edilmektedir. Ancak bütün hakikatler geçici ve tarihseldir. Öte dünya kurgusu bu dünyayı yargulamak için üretilmiştir. Aslında yalnızca perspektifler bulunmaktadır. Bu perspektifler güç istencine göre oluşmaktadır. Kişi her şeyi kendindeki güç istencine, güce göre değerlendirir. Anlamı, amacı, değeri kişideki güç istenci vermektedir. "Gerçek yaşamda yalnızca güçlü ve zayıf istemeler söz konusudur" (Nietzsche, 2010b: 35). İki şekilde çalışır güç istenci ya sakatlanmış, parçalanmış, yanlış şekilde ya da gelişerek, kendini güçlendirerek, kendini aşarak. Yaralama, kendine katma, sertlik, baskılama, büyüme, yayılma yaşamın kendisidir; "yaşam güç istencidir" (Nietzsche, 2010b: 191). Yaşam güç istencidir demek, yaşam bir değerlendirme savaşısıdır anlamına gelmektedir. Yaşam kendinde bir anlam ve değer barındırmamaktadır. "Yaşayanlar birçok şeye yaşamdan daha çok değer verirler; ama tam da değer biçmekte dile gelir- güç istemi" (Nietzsche, 2012b: 112). Ahlakın arkasında da bir tür güç istenci bulunmaktadır. Ahlak, temel amacı efendileri alt etmek olan bir stratejidir.

Ahlakın ve değer sistemlerinin temelinde; bir taraftan efendileri alt etme ve güç istencini çarpıtma gibi sebepler varken, öbür taraftan anlamsızlıktan, acıdan, ölümden, korkunç olandan kaçma isteği yani bir avuntu arayışı bulunmaktadır. Ancak bu değerler yaşamı değersizleştirmekte ve nihilizmin taşlarını döşemektedir. Tarih, iki yarı-hayvan türü olan efendi ve kölenin mücadelesinde kölelerin zaferiyle sonuçlanmıştır. Efendiler yok edilmiş durumdadır, çünkü tamamen köle değerleri iktidar olmuştur. Nihilizmde artık herkes köledir ve yaşam değersizleşmiştir.

Nietzsche'nin deyişiyle nihilizm "değerin, anlamın ve arzu edilebilirliğin radikal bir biçimde reddidir" (Nietzsche, 2010d: 25). Tek tanrılı dinler, uzak doğu dinleri, batı metafiziği, ideolojiler, insanlığı nihilizme götürmüştür. "İnsanlığın bugüne dek önemle

düşünüp durduğu şeyler gerçek bile değildir, kuruntudur yalnızca; daha sert deyimiyle o sapına dek zararlı, hasta yaratıkların bozulmuş içgüdülerinden doğan yalanlardır, o kavramların topu, 'tanrı', 'ruh', 'erdem', 'günah', 'öte dünya', 'doğru', 'bengi hayat'..." (Nietzsche, 1993: 45). Bu değerler yaşamı anlamlandırmak adına yaratılsa da aslında yaşamın yerine hiçliği ikame ederek, yaşamı değersizleştirmektedirler. Dolayısıyla nihilizmin iki anlamı vardır. "Nihilizm hem yaşama atfedilen değersizlik ve hiçlik değerini hem de yaşama bu hiçlik değerini veren üstün değerlerde kendini gösteren hiçlik istencini dile getirir" (Çevikbaş, 2001: 71). İçgüdülerin, arzuların, bedenın değersizleşmesi; yol göstericinin içgüdü yerine içgüdüyü bastırmak isteyen farklı rasyonaliteler olmasından kaynaklanmaktadır. "Tanrı öldü" sözü de yaşama "anlam" veren aşkın mercilerin yokluğunu anlatmaktadır. Metafiziksel, aşkın olan, hakikat zannedilen değerlerin gereksiz olduğu ortaya çıkmıştır. Onların yerine ikame edilen seküler hakikat anlayışları da aynı işleve sahip olmaktadır. Bütün bunlar da nihilizmi getirmektedir. Tanrı öldüyse, yani hakikat, aşkınlık, gerçek dünya, öte dünya anlamını yitirdiyse o zaman yeryüzünü, yaşamı aşağılamak anlamsız olmaktadır (Nietzsche, 2012b: 6). Yaşam bir değerlendirme savaşıdır. Değer ve anlam şeylerin kendisinde değildir, kişinin dahil edebildiği güç miktarındadır. "Yaşayanlar birçok şeye yaşamdan daha çok değer verirler; ama tam da değer biçmekte dile gelir - güç istemi" (Nietzsche, 2012b: 112). Etkin ve tepkisel güçlerin perspektifinden yaşam farklı olmaktadır. Bu bağlamda adalet etkin ve güçlü olanın toplumsal hiyerarşide tepede olmasını anlatmaktadır.

Nietzsche'ye göre tarihsel süreçte gelişen adalet kavramının temelinde, en ilkel halinde her şeyin bir bedeli vardır, düşüncesi yatmaktadır (Nietzsche, 2015: 86). Doğal adalette güçlünün her istediğini aldığı durumda bedel yoktur. "Haksızlık" yaşamın kendi doğasında vardır. "Adil olmak" mefhumu yasadın sonra ortaya çıkmıştır. Gerçek adalet ise güçsüzün güçlüye boyun eğmesi olmaktadır. Yaşam "özünde temel işlevlerini, zarar verme, saldırı, sömürü, yok etmeyle gerçekleştirir, bu özelliği olmadan da düşünülemez" (Nietzsche, 2015: 92). Devleti kuran efendiler çatışmayı engellemek için hukuku ortaya çıkartmıştır. Ama bu yaşama karşıttır çünkü yaşamın temeli uyum değil, etkin, saldırgan, yayılcı ve biçimleyici olmaktadır. Devlet köleleri uysallaştırıp, biçimlendirene kadar ezici, acımasız bir makine gibidir (Nietzsche, 2015: 102). Ancak modern zamanlarda tam tersine kitleler efendileri, güçlü olanları bastırmak için kullanılmaktadırlar. Uygarlıkta adalet intikam isteğinin yerini almıştır. Oysa Nietzsche'ye göre, uygarlığın adalet anlayışının ötesinde gerçek adalet tepkisellikle ilgili değildir. Dolayısıyla adalet eşitlikle ilgili değildir (Nietzsche, 2005: 94). Adalet, ahlak, din gibi kurumlar, tepkiselliğin efendileri yok etmek için kullandığı değerlerdir. Yani efendilerin köleleri dizginlemek için oluşturdukları kurumlar süreç içinde kölelerin çıkarına olmuştur.

Kitlelerin yaşamının kendi başına bir amacı ve değeri yoktur. Nihilizm bunun görünür olduğu anı anlatmaktadır. Yaşamı değerli kılmak iddiasıyla üretilen değerlerin aslında yaşamı değersizleştirdiği, çirkinleştirdiği, yaşanılmaz kıldığı açığa çıkmıştır. Bunu aşacak

olan üstinsan ortaya çıkmalıdır. Bu da Nietzsche'nin temel sorunu olmaktadır. Köleleri özgürleştirmek değildir, çünkü böyle bir şeyi olanaklı görmemektedir. Şayet özgür olmak yalnızca üstinsanın başarabileceği bir durumsa o zaman yalnızca istisnai birkaç birey özgür olacaktır. Nietzsche için özgürlük diye adlandırılan aslında güç istencidir (Nietzsche, 2010d: 458). Dolayısıyla buradan yalnızca üstinsanın sahip olduğu anlamda bir güç istencinin özgürlük olduğu çıkarımı yapılabilir.

Üstinsan Nietzsche'nin sözleriyle tanrıya ve nihilizme karşı zafer kazanacak olandır (Nietzsche, 2015: 112). *Böyle Söyledi Zerdüşt* kitabında bir dönüşümden bahsetmektedir. Bu dönüşüm deve, aslan ve çocuk sembolleri üzerinden anlatılmaktadır (Nietzsche, 2012b: 19). Bir çöl hayvanı olan deve, çöle (nihilizme) gitmektedir. Burda yüklerini yani yalanları, avuntuları, her tür hakikat kurgularını köleliğe götüren değerleri bırakacaktır. Nietzsche'de kölelik aslında çok geniş bir anlamda devenin bırakması gereken yükler olarak görülebilir. Din ve ahlakın yanı sıra seküler ideolojiler, yarattığı eseri mutlak saymak, mutlak değerler ve kurumlar aramak kölelik sayılabilir. Bunların ötesinde faydacılık, keyif, huzur, ana kapılma, rahatlık, acıdan kaçmak, fanteziler üretmek, gereğinden çok çalışmak, uyuşmak, bütün "kaçışlar" aslında köleliği üretirler. Küçük sevinçler, armağan, yardım, teselliler; yani insanın kendisiyle ve yaşamın acı dolu, çelişkili, korkunç, anlamsız yönleriyle yüzleşmesini engelleyen her şey köleliği üretmektedir (Bir, 2016: 76). İnsanlığın çoğu bu yüzleşmeyi başaramayacaktır. Aslan yani aktif nihilist, kendi istencini bulacak, eski değerleri, tesellileri ve kaçışları yok edecektir. Edilginlikten ve tepkisellikten kurtuluşu temsil etmektedir.

Üstinsan toplumsal, dinsel, ahlaki belirlenimlerden kurtulmuştur. Dolayısıyla dürtülerin, bedeninin, duyuların öneminin farkındadır. Bu bağlamda aslan; istencin oluşumunu, sakatlanmış istencin düzelmesini, kendini dışa vurmasını sembolize etmektedir. Eski değerlere hayır der. Bu istenç aynı zamanda sürüden olmamak, onlarla eşit olmamak anlamına gelmektedir. Çocuk ise kişinin güç istencinin yaratıcılık düzeyine eriştiği için tepkisellikten kurtulduğu, kendi değerlerini ve yaşamını şekillendirebildiği durumu temsil etmektedir. "Masumiyettir çocuk ve unutuş, yeni başlangıç, bir oyun, kendi kendine dönen bir çarktır, bir ilk hareket, kutlu bir Evet deyiştir" (Nietzsche, 2012b: 21). Çocuk yani üstinsan için yaşam oyun alanıdır. Sürekli yeniden deneyecek ve yaratacaktır. Bu yaratım oyundur, mutlak değerler oluşturmak değildir.

Üstinsanın gerçekleştirebildiği yaşamın olumlanmasının bir boyutu, öte dünya, hakikat gibi aşkın değerlerden dolayısıyla ahlak, hınc, vicdan azabı, çilecilik gibi nihilizme ulaştıran ve bu dünyayı değersizleştiren, aşkın değerlere dayanan değerlendirme biçimlerinden kurtulmayı içermektedir. Öbür taraftan diğer boyutu ise oluşun bütün olarak olumlanmasını ve üstinsanın kendi yazgısını sahiplenmesini içermektedir (*Amor Fati*). *Amor fati* yaşamı olduğu gibi kabullenme değil ama kendini dönüştürmek ve güç kazanmak için gerekli olan bir tutum olarak değerlendirilmelidir (Bir, 2006: 148). Bu tutum kişinin biricik olduğunu anlamasını ve kendi kurallarını yaratmasını sağlamaktadır (Gutierrez, 2013: 78).

Bu durumda yaşamda olumsuzlanacak bir şey olmadığını görüp trajik bilgeliğe ya da Dionysoscu neşeye ulaşmış olacaktır.

Dionysos şarabın, müziğin ve esirmenin tanrısıdır. Esirme kendinden geçerek, tutkuların, coşkuların serbest bırakılarak bireyin varoluşun bütünlüğü içinde erimesidir. *Tragedya'nın Doğusu* kitabında Nietzsche Dionysos'tan, esirme ile varoluşun "ilk birliğine" karışmanın tanrısı olarak bahsetmektedir (Nietzsche, 2012a: 39). Varoluşun ebedi neşesini olguların gerisinde aramak gerekmektedir (Nietzsche, 2012a: 113). Bu bir metafizik olduğu anlamına gelmektedir. "Ancak Nietzsche daha sonraki eserlerinde ilk birlik kavramını bırakmaktadır. Çünkü bu kavramın yerini yaşamın olumlanması almıştır. Dionysos'un anlamı, acı dolu fenomenal dünyanın arkasındaki temel varlık veya ilk birlik değildir. 'Dionysoscu Evet' yaşamın olumlanmasıyla eş anlamlıdır" (Bir, 2016: 90).

Nietzsche'ye göre yaşamın temellinin büyüme olduğunu kabul etmek, etkin olmak, yaşamayı, eylemeyi daha çok gücü arzu etmek olumlanmanın bir boyutudur. Güç ve olumlama ilişkisi totolojiktir; istenc güçlü olduğu için yaşamı olumlar ve yaşamı olumladığı için güçlüdür (Bir, 2016: 108). Güçlenmenin yolunu bulmak yaşamın olumlanmasının da yolunu bulmaktır. Yaşamın olumlanmasının öbür boyutu kusur ve acının arzu edilebilirliğin parçası olduğunu kavramaktır. Acı, rastlantı, zorluklar, sıkıntılar, değişim, korkunçluk, tehlike, ölüm, çokluk, anlamsızlık, kötülük, sömürü, çatışma, çirkinlik, çelişki, yıkım, yabancılaşma ... Bütün bunların olumlanması gerekir çünkü kişinin gücünü tam kapasiteyle açığa çıkarmasını sağlarlar. "Her şeyin olması gerektiği gibi nasıl olduğunu kavrayabilmek; her türlü 'kusurun' ve neden olduğu acının nasıl en yüksek arzu edilebilirliğin parçası olduğunu" kavrayabilmek Dionysoscu evetlemedir (Nietzsche, 2010d: 617). Pişmanlık veya bir şeyler dileyerek vakit kaybetmek saçmalaktır. Acı da bunu zorlamak için gerekli olmaktadır. Acıyı olumlama tüm yaşamı kendi gücüne aracı yapmaktır. Dionysoscu evetle aynı anlama gelen trajik bilgelik acıyı keyif olarak tecrübe edebilmek demektir.

Trajik bilgelik için acı yaşamı uyarıcı bir faktördür. Daha güçlü olmak için ödenen bedeldir. Mutluluk amaç değildir. Mutluluk bir dinginlik durumu, doyunluk halidir ve güçsüzlük getirir. "Gelişim mutluluk değil, aksine gelişim ister"(Nietzsche, 2013: 83). Gelişim neşe vermektedir. Neşe de yüceltme, arınma, telafi, vazgeçme veya uzlaşma değildir. "Yaşam içgüdülerinden etkilenen bir eylemde, doğrunun kanıtı olarak neşe bulunur" (Nietzsche, 2005: 20). Her şeyi olumlanabilir hale getirmek gerekmektedir. Acı yaratıcılık için araç olup, olumsuzlu olumluya, çirkinliği güzele çevirme gücünü kazanmasını sağlamaktadır. Trajik bilgeliği o yüzden yalnızca üstinsan gerçekleştirebilmektedir.

Güç istencinin anlamlarından biri kendini aşmak, kendini alt etmektir. Bunun için de efendi fetih, serüven kısaca tehlike arar, acıya atılmaktan korkmamaktadır. Fetih, serüven ve tehlikeye atılmak "büyük sağlık" için gereklidir. Güç istenci boşaltmak üzerinedir, kuvveti üzerinden atmak istemektedir. Çünkü kendini korumak, sakınmak insanı hasta düşürmektedir. İnsanı sert kılan şeyler önemlidir o yüzden insan belirsizliğe atılmalıdır.

Nietzsche “tehlike içinde yaşanmış hayatı arıyoruz” der (Nietzsche, 2010d: 582). Ancak hayatını kaybetmekten korkmayan efendi olabilir.

Nietzsche için geçicilik yaşamı anlamlı kılan şeydir. Ölümsüzlük, öte dünya düşüncesi yaşamı önemsizleştirmektedir. Yaşam ölümden bağımsız düşünülemez. Yaşamı, ötesindeki bir şey için deneme, sınav gibi görmek onu değersizleştirme içgüdüsünden kaynaklanmaktadır. Ölüm ötesi yaşam inancı çarpıtılmış, ideal yaşam düşüncesine dayanmaktadır. Ölüm korkusu aslında yaşam korkusu olup, yaşam karşısında güçsüzlerin düştüğü acizlikten kaynaklanan bu korku, yaşamın olumsuzlanmasına götürmektedir. Nietzsche için ölümün zamanı vardır. Bu doğal ölüm anlamına gelmemektedir. Doğal ölüm korkağın ölümüdür. Ölme isteği güçsüz yaşamaktan iyidir. “Bir hedefi ve bir mirası olan, hedefi ve mirası için uygun zamanda ister ölümünü” (Nietzsche, 2012b: 66). Güç istencinin en üst ifadesi kendi yaşamını ortaya koymaktır. Güç için kendini feda edebilir yaşam (Nietzsche, 2012b: 112). Yani bir amaç uğruna ölmeyi göze almak gerekmektedir. Ölüm fikri; insanı korkutan, yaşamdan soğutan değil tam tersine canlandırıcı, yaşamın olumlanmasına ilham veren bir fikir olmalıdır (Bir, 2016: 138). Yaşamın olumlanması sonluluğun, geçiciliğin, ölümün de olumlanmasıdır.

Bengi dönüş anlayışına göre yaşam ve eş anlama gelen oluş sonsuzdur. Son, oluşa muktedir değildir o yüzden oluşun sonu yoktur. “Kendi içinde yaşar: dışkısı gıdasıdır” (Nietzsche, 2010d: 649). Son olmadığı gibi düzen, köken ve amaç da yoktur. Nihai durum, bir ölçüt ve ilerleme yoktur. Oluş kaotiktir, nedensel veya deterministik değildir. “Mevcut haliyle varoluş, anlamsız, amaçsız, hiçliğin finali olmadan kaçınılmaz olarak tekrarlınsın: ebedi tekerrür” (Nietzsche, 2010d: 58). Yalnızca birbirlerini yenmeye çalışan güçler vardır. Güç sonsuz değildir, sonsuz güç, güç kavramıyla çelişir (Nietzsche, 2010d: 648). Ama zaman sonsuzdur. Sonsuz zamanda mümkün her kombinasyon sonsuz kez gerçekleşecektir. Koşullar, ilişkiler, durumlar tekrar edecektir. “Her şey gider, her şey geri gelir; varlık çarkının dönüşü bengidir. Her şey ölür, her şey yeniden çiçeklenir, varlığın yılı ebediyen sürer” (Nietzsche, 2012b: 221).

Zaman olarak sadece anlar vardır. Bengi dönüş öğretisine göre herhangi bir anın oluşması için sonsuzluk gerekmektedir. Gelecekte geçmişten ana bilmeceler, rastlantılar, kırıntılar akar (Nietzsche, 1993: 103). Sonsuzluk anda bulunmaktadır. Dolayısıyla bir anı olumlamak, bütün oluşu olumlamaktır (Nietzsche, 2010d: 631). Acı, sıkıntılar olumlanır ve yeni bir anlam yaratılarak, “böyle istemişim” denilmektedir. Sonsuz oluş içinde tek bir anda, rastlantılar zorunluluk haline gelmiş olmaktadır. Oluş olumlandığında ise insan; zihnini geçmişte bırakan hınç, vicdan azabı, pişmanlık gibi onu edilgin ve tepkisel kılan bütün duygulardan kurtulmaktadır. Bir seçim ve bir düşünme biçimi olan bengi dönüş, güçlüyü ve güçsüzü ayırmakta, seçmektedir. Sadece üstinsan bunu anlayabilmektedir. Bengi dönüş “istemek=yaratmak denklemini gerçekleştirir” (Deleuze, 2010: 95). Yaratıcılığın ortaya çıkması için bütün yaşam ve oluş bengi dönüş olarak görülmelidir. *Amor fati*, bütün bu anların zorunlu görülmesi ve insanın kendi yazgısını sevmesidir. Her şeyin sonsuzca tekrar

etmesini isteyen kişi yazgısını sevebilir. Yazgıyı sevmek bir kadercilik değildir. Yazgı bengi dönüşten başka bir şey olmaması anlamındadır. Öte dünya olmadığı için; emir, yasaklar söz konusu olmadığı için tek zorunluluk bireyin kendi yazgısının zorunluluğudur (Ulfers & Cohen, 2007: 6). Bu zorunluluğu olumlamak güç istencinin ulaşabileceği en üst nokta olmaktadır.

Nietzsche'ye göre hem efendinin hem de üstinsanın ortak özelliği belleklerinin ağırlığından kurtulabilmiş olmalarıdır. Yani geçmişte yaşadıkları tecrübeler, onları edilgin ve tepkisel yapmamaktadır. Kölelerin en önemli özellikleri hınç duygusu ve intikam düşüncesi, efendinin en önemli özelliklerinden biri unutmaktır. Tarihsel olarak ceza da bellek oluşturmak için ortaya çıkmıştır. Acı veren şey, bellekte kalacak tutarlı bir öz kimlik oluşturulmasını sağlamaktadır. Acı çeken sürekli geçmişini sorgulamaktadır; unutamamak zihnin tek bir şeye takılı kalmasına sebep olmaktadır. Bu durum insanın zihnen başka yerde olmasına yani kendinden kaçmasına neden olmaktadır. Oysa ki unutmak iyileşmektir. Üstinsan ise yaşamın olumlanması sayesinde geçmişi kurtarmaktadır. Tutku ve güç istencini ortaya çıkartmak unutmayı teşvik eder. Efendi "kendisine yapılan hakaretler ve kötü davranışlar için bir belleğe sahip değildir; bağışlayamaz, çünkü o - unutmuştur" (Nietzsche, 2015: 54).

"Geçmiş insanın değiştirebileceği bir şeydir. Geçmiş olmuş bitmiş bir şey olarak görmemek gerekmektedir. Geçmişteki bir olay doğrudan hatırlanmaz, o olay üzerine olan düşünceler zaman içinde hatırlanır fakat her hatırlamada biçim değiştirmektedir. Her hatırlamada hem hatırlanan şey hem de o şey hakkındaki düşünceler değişebilir" (Bir, 2016: 132-133). Hafızaları hatırlayan zihin değiştikçe geçmişin anlamı da değişmektedir. Hafıza biçim değiştirebilmektedir hatta olay aynı kalsa da yorumlanması değişebilmektedir ve yeni anlamlar kazanabilmektedir. Geçmişin anlam ve değer kazanması yaratıcılık işidir (Kuçuradi, 2009: 81). Travmaların, kötülüklerin, başarısızlıkların veya talihsizliklerin suçunu başka birilerine atmak veya kendini suçlamak yerine bunlardan kurtulmak gerekmektedir. Bunun yolu geçmiş rastlantının da olumlanmasıdır. Olan her şeyi zorunlu olarak görmek rastlantıları zorunluluğa dönüştürmektedir. O zaman istenç "ben böyle istedim" diye yorumlama imkanı kazanmaktadır. Geçmiş aslında açığa çıkarılmamıştır, belki de hiç bir zaman çıkarılamayacaktır (Nietzsche, 2010a: 44). Gelecek şimdiye referansla tanımlanamayacaktır, şimdi de geçmişe. Çünkü sadece anlar vardır. Her an yeniden yorumlama imkanını da kendinde taşımaktadır.

Üstinsanın karşısında öte dünyayı ve çileci ideali⁶ savunan rahip ya da çoban bulunmaktadır. Nietzsche'ye göre çileci ideale bağlı rahip (çoban) "yaşamı düzeltilmesi gereken bir hata olarak ele alır" (Nietzsche, 2015: 136). Çileci ideallere bağlı olanlar için giderek acı tek hazları olmaktadır. Nesnellik, saf akıl, mutlak tinsellik, bilim bunların hepsi

⁶ Öte dünya veya çileci ideal kavramlarını Nietzsche yalnızca dini anlamlarda kullanmamaktadır. Mutlak bir hakikatin var olduğunu söyleyen seküler bir ideoloji de çileci ideale bağlıdır.

çileci ideale dahil olmaktadır. Çünkü hepsi güç istenci yerine hakikati ikame etmektedir. Çileci ideal, kuvvet kaynağını kurutmak için kendi üstünde güç uygulamaktadır, böylelikle istenci yok etmektedir. Ancak istenç gittiğinde zihin iğdiş edilmiş olmaktadır (Nietzsche, 2015: 139). Çileci ideal yozlaşmış bir yaşamın korunma içgüdüsüdür. İkiye bölünmüştür insan, “çileci yaşam bir çelişkidir” (Nietzsche, 2015: 137). Rahibin-çobanın yapmaya çalıştığı şey vicdan azabı oluştursa da aslında sorumluluk duygusu oluşturamamaktadır. Ceza insanları daha “iyi” değil daha kurnaz yapmaktadır. Ceza ve acı insanın süreç içinde kendine karşı bir varlık olmasını sağlamaktadır. Çünkü bir bellek oluşturmasına dolayısıyla kimlik inşa etmesine sebep olmaktadır. Bu kimlik bireyin kendi doğasıyla, dürtüleriyle, istenciyle çelişmektedir. Akıl yürüten hesaplayan bir varlık ortaya çıkar. Güç istenci kendine karşı dönmüştür ve kendine acı çektirmektedir (Nietzsche, 2015: 137). İnsanda dürtülerin baskılanması efendilere karşı hıncı üretmektedir. Kölelerin yaşama ve güce karşı duyulan hıncını üretmektedir. Köle hayali intikamla avunarak, başka bir dünya kurgular. Suç bilinci kendine dönünce vicdan azabı oluşur. Vicdan azabı sayesinde efendi de kendisine karşı dönmektedir. Kendiyle çelişen varlık olmaktadır. Bu bağlamda çileci rahip üstinsanın düşmanı olmaktadır. Buraya kadar çizilen kavramsal çerçeve, üstinsanın anlaşılabilmesi için Nietzsche’nin temel kavramlarının betimlenmesinden oluşmaktadır. İkinci bölümde Joker’in bu kavramsal çerçeveye uygunluğu gösterilmektedir.

Joker ve Üstinsan

Filmde Joker’in maskesini çıkardıktan sonra söylediği ilk replik filmin nereye gönderme yaptığını göstermektedir. Banka soygunundan sonra banka müdürü Joker’e “Eskiden suçlular onura, saygıya inanırlardı. Sen neye inanıyorsun?” diye sormaktadır. Joker: “inandığım şey, seni öldürmeyen şey basitçe seni bir yabancı yapar” demektir. Bu söz, Nietzsche’nin “beni öldürmeyen şey, beni daha bir güçlendiren şeydir” sözüne gönderme yapmaktadır (Nietzsche, 2010c: 3). Burdaki yabancılaşma Nietzsche’nin yaşamın olumsuzlanması dediği anlamda bir yabancılaşma değildir. Yabancılaşma üstinsanın bir özelliği olan toplum dışı olma, insani duyguların, motivasyonların, düşüncelerin ve değerlerin dışında olmayı anlatmaktadır. Joker polis tarafından yakalandıktan sonra kimliği belirlenememektedir. İsmi, lakabı, parmak izi vb. bir kaydı yoktur. Joker gözaltına alındığında, belediye başkanı, polis Gordon’a Joker’in kim olduğunu sorduğunda Gordon: “Hiçbir şey. DNA yok, parmak izi yok. Kıyafetleri özel, ceplerinde bıçak ve tiftikten başka bir şey yok. İsim yok, başka takma ad yok” demektir. Toplum tarafından “kodlanamamaktadır”. Kodlanamaması uygar toplum öncesi efendinin bir temsili olmasından kaynaklanmaktadır.

Joker, efendiyle analogi kurularak düşünüldüğünde film boyunca yaptığı şeyleri “yapmak zorunda” olduğu anlaşılmaktadır. İçgüdüsel olarak bu gücü boşaltmak zorundadır. “Canlı olan, kuvvetini üzerinden atmak, boşaltmak ister” (Nietzsche, 2010b: 28). Başka güçleri alt etmek zorundadır. Batman bir mafya babası olan Maroni’ye “Joker’in arkadaşı var mı?” diye sorduğunda Maroni: “Arkadaşı mı? Bu adamla tanıştın

mı?" demektedir. Çünkü bir dostu olması gibi insani bir ilişkiye girebilecek biri değildir. Joker kendisine araçlar aramaktadır. Film boyunca Joker için diğer insanlar bir araçtan farksızdır. Banka soygununda kendi adamlarını birbirine öldürtür, ekibine katılacak kişiyi seçerken en güçlüsü katılsın diye yine adamları birbirlerine öldürtür. Joker öldürdüğü çoğu kişiye bakmamaktadır; Rachel Daws'ı pencereden atarken, mafyanın muhasebecisi Lau'yu yakarken, banka soygunu sırasında kendi adamını vurduğunda. Gözaltındayken oraya gireceğini hesapladığı adamının içine, oradan kaçabilmek için bomba koyduğu sahnede bu durum açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Kısaca film boyunca bütün insanlar onun güç istenci için bir araç olmaktadır. Kimseyle eşit veya karşılıklıya dayalı bir ilişki kurmamaktadır. Bu mesele ahlaka dair görüşlerinde daha da açık bir şekilde ortaya konmaktadır.

Joker'in filmde ahlakla ilgili anlatmaya çalıştığı düşünce Nietzsche'nin görüşleriyle örtüşmektedir. Ahlakın altında insanların güç istençleri yatmasına rağmen kendilerini kandırırlar ve iyi olduklarına inanırlar. "İyi" olmalarını sağlayan değerlerin gerçek olduğuna inanırlar. Joker insanlara bu ikiyüzlülüklerini göstermeye çalışmaktadır. Joker'in "onların ahlakı, kodları kötü bir şaka, sıkıntının ilk işaretini görünce bunları bırakırlar, dünya onlara izin verdiği kadar iyiler, zor zamanlarda bu medeni insanlar, birbirlerini yerler. Ben canavar değilim, sadece çoğunluğun ilerisindeyim" sözü aslında bunu anlatmaktadır. Çünkü insanlar onları asıl güdüleyen şeyin güç istenci olduğunu itiraf edememektedirler. İnanırları değerler ve kurallar mutlak değildir. Batman kanun dışı bir adalet savaşçısı (*vigilante*) olduğu için Kara Şövalye olarak adlandırılırken, savcı Harvey Dent kanunlara uygun olarak suçu yok etmeye çalıştığı için Beyaz Şövalye olarak adlandırılmaktadır. Batman kendi yöntemiyle suçla savaşmayı bırakıp, asıl kahraman olarak Dent'i öne sürmek istemektedir. Çünkü yasalar içinde kalınarak suçla savaş başarılı olursa Batman gibi bir kahramana gerek kalmayacaktır. Joker, en iyi olanı, insanlara umut verecek olan Beyaz Şövalyeyi zorlayarak "kötü tarafa" geçirmektedir. Yani inanılan değerlerin, insanların sınırları zorlandığı veya bazı acılar yaşandığında, önemsizleştiğini çünkü başka bir şeye dönüşeceklerini Harvey Dent üzerinden göstermektedir. "Acımasız dünyanın tek ahlakı şanstır. Önyargısız, tarafsız ve adil" filmin sonunda Joker'in Batman'a söylediği sözler bunlardır. Joker'e göre yaşamak kuralsız olmayı gerektirmektedir. Batman inandığı ahlak gereği kimseyi öldürmezken, Dent'i, polis müdürü Gordon'un çocuğunu kurtarmak uğruna öldürmektedir. Ayrıca Batman, Fox'a bütün şehrin telefonlarını dinletmektedir. Böylece Joker, Batman'a çiğnemeyeceği kuralları çiğnetmiş ve bu kuralların mutlak bir değeri olmadığını göstermiş olmaktadır.

Joker hastanede Dent'e "benim planım yok" demesine rağmen film boyunca her şeyi bir plana, amaca uygun olarak yapmaktadır. Onların (düzenin adamlarının) her şeyi kontrol etmeye çalışması, ahlaki kurallara bağlamaya çalışmasının saçma olduğunu anlatmaktadır. Plan ve komplodan kasıt, verili değerlerdir. "Plana göre gidince kimse paniklemez" demektedir. Düzen, verili değerlerin savunulmasından oluşur. Bunlar sarsılmadığı sürece insanlar paniklemezler ama "dışına çıkıldığında herkes kafayı yiyor". Batman'ın, Gordon'ın

planları olamayacak bir şeyi öldürmek üzerine kuruludur. O yüzden Joker, onlara komplocular demektir. Çünkü onlar, güç istencini köreltirlerken, yaşamı değersizleştirerek nihilizmi beslemektedirler. Ne Batman ne de polis teşkilatı tamamen suçu engelleyebilmektedirler. Hatta attıkları her adım başka kargaşaları getirmektedir. Joker, Rachel Daws ve Harvey Dent'i bombalarla bağlayıp Batman ve polisi bir seçime zorladığında Harvey Dent'i kurtarmaları, Dent "ikiyüz" adlı kötüyü çevirmektedir. Ancak öbür taraftan nihilizm durumunda dünya yeni olanaklar barındırmaktadır. Tıpkı Nietzsche'de de olduğu gibi önemli olan hakikatler kurgulamak değil, yeni deneyimlere açık olmaktır. Çünkü bu dünya, oluşun dünyası rastlantısal, çelişkili ve değişim halindedir. Verili değerler adalet değil, adaletsizlik üretmektedirler.

Joker, Harvey Dent'le hastanede yaptığı konuşmada, kendisinin kaosun elçisi olduğunu söylemektedir. Nietzsche'ye göre adalet; eşitlik değil, güçlü ve güçsüzün ortaya çıkması olduğu için güçsüzlerin güçlüleri alt ettiği uygarlıkta bu durum mümkün değildir. Ancak kaos ortamında güçlü ve güçsüz ortaya çıkabilir. Bu yüzden Joker kaosun adil olduğunu söylemektedir. Anarşi, düzeni sarsınca kaosa dönüşmektedir. Kaos ise kendi başına bir amaç olarak değil bir araç olarak önemli olmaktadır. Filmin sonlarına doğru bir gazeteciyi kaçırarak ona bir bildiri okutmaktadır. Bildiride "gece olduğunda şehir benim olacak" demektir. İki feribota koyduğu bombalarla insanlar birbirlerini patlattığında tam anlamıyla bir kaos olacak ve kendisi istediği gibi kural koyabilecektir. Bu yüzden "geriye kalan herkes kurallarına göre oynayacak" demektir. Amacı kendini hiyerarşinin en tepe noktasına çıkarmaktır. Kaos yeni olanaklar demektir. Nietzsche'ye göre de nihilizm yeni yaratımlar için olanaklar barındırmaktadır. Çünkü yıkıcılık yeni değerlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır.

Nietzsche'nin büyük politikasının kurulabilmesi için bir tür yeni aristokrasinin, bir efendiler topluluğunun ortaya çıkması gerekmektedir. Aristokrasi onun için "elit bir insanlığa ve daha yüce bir kasta inancı temsil eder" (Nietzsche, 2010d: 474). Efendilerin ortaya çıkması için acımasız bir durum, kaos durumu gerekmektedir. Buradan güçlüler sıvrilecek ve Nietzsche'nin "rütbe düzeni" dediği yapı oluşacaktır. Nietzsche'nin önemsendiği şey hiyerarşidir. Hiyerarşi olmazsa dejenerasyon başlamaktadır. Efendiler de kendi içlerinden istisnai bireyi ortaya çıkartacaklardır. Yani üç sınıflı bir toplum kurgusu olduğu söylenebilir (Berkowitz, 2003: 175). Bu bağlamda filmde mafya, yeni aristokrasi olarak değerlendirilebilir. Çünkü mafyanın kuralları yıkması, toplumsal düzeni sarsması Joker'e alan açmaktadır. Joker öncelikle onların dikkatini çekmek için banka soyar, daha sonra onlarla işbirliği yapar ve son olarak onları saf dışı bırakır.

Üstinsan sınayan, araştıran, deneyler yapan, yeni kavramlar yaratandır. Kendine istisnai eylemler yapma hakkını tanımaktadır. Aşkın değerler, mutlak hakikat anlamını yitirdiğine göre üstinsan için geriye kalan deney yapmaktır. Filmde de Joker birinde sıradan vatandaşların, diğerinde suçluların olduğu iki feribota bomba yerleştirip, kumandalarını ise diğer feribota koyarak, bir feribottakilerin hayatta kalmak için öteki feribotu patlatmasını

sağlamaya çalışmaktadır. İnsanlar beklediği gibi birbirlerini patlatmasa da buna sosyal deney demektir. Başka bir örnek, “Batman kimliğini açıklamazsa her gün insanlar ölür” demesi ve insanları öldürmesi hatta Batman’ın kimliğini bilen Reese karakterinin öldürülmezse bir hastaneyi havaya uçuracağını söylediğinde, Reese öldürülmeyince hastaneyi havaya uçurması. Bunlar, böyle zor durumlarda insanların hayatta kalabilmek ya da sevdiklerini hayatta tutmak için nasıl davrandıklarını göstermek için yapılmış deneylerdir.

Joker toplumun verili değerlerini önemsememektedir. Yani toplumda var olan değerler; para, kabul görmek, onaylanmak, daha fazla maddi refaha ulaşmak gibi “mantıklı” hiçbir amaç ona bir anlam ifade etmemektedir. Alfred, Bruce Wayne’e bazı adamları “satın almak, korkutmak, anlaşmak, pazarlık yapmak mümkün değildir” demektedir. Joker’i kastederek “bazı adamlar dünyanın yandığını seyretmek ister” demektedir. Çünkü motivasyonu anlaşılabilir değildir. Salt bir yıkıcılık gibi görülmektedir. Diğer insanların inandıkları değerleri, kuralları yıkmaya çalışmaktadır. Joker’in mafyanın muhasebecisini, paralarla birlikte yakarken “her şey yansın” demesi, aktif nihilizm düşüncesinin dışa vurumudur. Aktif nihilizm, pasif nihilizmin tersine artan gücün, şiddetli bir yok etme gücünün oluşmasıdır (Nietzsche, 2010d: 38). Pasif nihilizm ise son insan kavramında olduğu gibi bir tür bitkinliğin, zayıflığın işaretidir. Pasif nihilist için varoluş değersiz ve anlamsızdır. Varoluşa anlam katmak için herhangi bir eylemde bulunmamaktadır. Aktif nihilist ise eski değerlerin yıkımı için güç sarf etmektedir.

Nietzsche’ye göre yıkıcılık yaratıcılıktan ayrı düşünülemez. “Ve iyinin ve kötünün yaratıcısı olmak isteyen: sahiden, önce bir yok edici olmalıdır ve değerleri paramparça etmelidir” (Nietzsche, 2012b: 113). Joker’in yıkıcılığının arkasında da bir yaratıcılık gizlidir. Güç için güç peşindedir, diğer şeyler kendi başlarına önemli değildir. Güç istencinin mantığı da budur; her şey temelde güç istencine indirgenebilir, güç için güç istemek etkin bir güç istencinin ifadesi olmaktadır. Joker “düzen istiyorsanız Batman maskesini çıkarınız” demektedir. Düzenden kastı aslında kendisinin tepede olduğu ve şehri “yönettiği” bir yapıdır. Hastanede her ne kadar Harvey Dent’e “plan yapmadığını” ve “bir arabanın peşinden koşan köpek gibi” olduğunu söylese de aslında her şeyi bir plana göre yapmaktadır. Polislere yakalanması bile kendi planının bir parçasıdır. Baştaki banka soygunu mafyanın dikkatini çekmek için, Gambol’u öldürmesi mafyayı ikna edebilmek için, Rachel Dawes’ı öldürtmesi Harvey Dent’i başka bir adam haline getirmek için ... film boyunca Joker’in bütün eylemleri aslında planlıdır ve bir sonraki adımı hazırlamaktadır.

Ancak onun planı ahlak bölümünde söylendiği gibi ahlak, siyasi düzen veya uygarlığının değerleri değildir. “Sözümün eriyim” diye yalan söylemektedir. Ancak Nietzsche’de yalanın iki anlamı vardır. Birincisi sürünün, kölelerin inanmak zorunda oldukları, “dekadanlar yalana ihtiyaç duyarlar” (Nietzsche, 2012a: 159) dediği anlamda yalan. Diğeri ise hayatın kendisi olan daha fazla güç için aldatmaca olarak yalan. Joker’in asıl amacı, planı kendini hiyerarşinin en tepe noktasına çıkarmaktır. Şehri ele geçirmek istemekte

ve filmin sonlarına doğru televizyonda yayınlanan videosunda “şehir bu gece benim olacak” demektedir. Baştan beri planı budur.⁷ Böylelikle o, hiyerarşinin en tepesinde olacak ve herkes onun kurallarına göre oynayacaktır. Paraları yakarken “önemli olan para değil, mesaj göndermek” demektedir. Mesaj kendi değer dünyasını anlatmaktadır. Nietzsche’nin üstinsanı toplumda oturmuş olan değerleri yok ederek, toplumun oluşturduğu bütün değer, anlam ve kurumlardan koparak kendi değerlerini yaratandır.

Üstinsanın belirleyici özelliklerinden biri ölüm karşısındaki tutumudur. Joker ölmek veya öldürmekten korkmamaktadır. Banka soygununda kendi adamları dahil herkesi öldürmesi, çetesine adam seçerken bir gurubu diğerine öldürtmesi, mafyanın muhasebecisini yakması, işi bitince mafya babalarını öldürmesi, savcı, emniyet müdürü ve polisleri öldürmesi kısaca kimi öldürmesi gerekiyorsa öldürmektedir. Hatta Batman’ın kimliğini bilen adam öldürülmediği takdirde bir hastaneyi havaya uçurmakla bütün şehri tehdit etmekte ve bir hastaneye bomba koymaktadır. Joker’in tırdan çıktığı sahnede ve Batman Batpodla⁸ üstüne gelirken önünden çekilmemesi hatta çarpmasını istemesi bunun bir göstergesidir. Filmin sonunda gökdelenden düşerken gülmektedir çünkü ölümden korkmamaktadır. Batman ölmesine izin vermediğinde, “gitmene izin veremedin değil mi?” demesi. Bütün bunlar ölümlü kurduğu ilişkiyi göstermektedir. Üstinsanın, efendinin yaşama biçimi tehlikeye atılmakla ilgilidir. Tehlikeden kaçmak, korunaklı, konforlu ve güvenli bir yaşam arayışı, Nietzsche’ye göre yozlaşmanın dışavurumudur. Güçsüz olan tehlikeye atılmaktan, kendi dürtülerini dışa vurmaktan, saldırmaktan, eyleme geçmekten korkmaktadır. Film boyunca Joker’i tehlike içinde olmadığını gördüğümüz neredeyse tek bir sahne yoktur.

Üstinsanın başka bir özelliği geçmişi olumlaması, “kurtarmasıdır”. Joker geçmişini, suratındaki yaraları filmde farklı kişilere farklı şekilde anlatmaktadır. “Babam ayyaştı annemi öldürdü sonra benim ağzımı kesti veya karımın mafyaya borcu vardı onun yüzünü kestiler, ben de kendini kötü hissetmesin diye yüzümü kestim” demektedir. Bunların ne kadarının gerçek ne kadarının uydurma olduğunun hiçbir önemi yoktur. Burda ki temel mesele geçmişin sürekli yeniden kurulan bir şey olmasıdır. Geçmiş kurtarmak, geçmişin anlamının şimdiden yeniden kurulmasıyla alakalı olmaktadır. Bu sayede edilgin ve tepkisel duygular aşılacaktır. Geçmiş kurtaramamak ya da olumlayamamak hınc, vicdan azabı gibi tepkisel duyguları, tepkisel davranışları üretmektedir ve varoluş ceza haline gelmektedir.

Nietzsche’ye göre acı kişinin ulaşmak istediği amaç yolunda yaşamak zorunda olduğu bir duygudur. Kendini aşarak erişebileceği en yüksek güce eriştiğinde acı zevk verir hale gelmektedir. Daha güçlü olmak yaratıcılığı getirecektir. Yaratıcılığa olanak sağlayan

⁷ Bu bağlamda Joker’in basitçe bir akıl hastası olarak değerlendirilemeyeceği açıktır. Hareketleri belirli bir plan dahilindedir. Empati yoksunluğu, sosyal normları tanımaması ve hayvansı davranışları gibi özelliklerinden dolayı akıl hastası (Camp vd. 2010: 148) olarak değerlendirilebileceği iddiası yetersizdir. Eylemlerini belirli bir felsefe ve mantık çevresinde yaptığı görülmektedir.

⁸ Batman’ın kişisel motosikletidir.

koşulların zorunluluğunu kabul etmek, istemek ve sevmek gerekir. Tehlikeden kaçmak korunaklı ve konforlu bir yaşam arayışı, Nietzsche'ye göre dekadansın göstergesidir. Acı farkındalığı arttırır (Nietzsche, 2013: 90). Ancak kişi kendisindeki güç oranında acıyı yorumlamaktadır. Köle ya da tepkisel insan acılarını suç zannetmektedir. Acıyı bir ceza olarak ya da sınav olarak düşünerek, kefaret ödediğini düşünmektedir. Vicdan azabı, kişinin kendini suçlaması ve dışarıya acı çektiremediği için kendine acı çektirmesidir. Joker dövülürken bile acıdan zevk almaktadır. Film boyunca Joker acıdan kaçmamakta ve sürekli tehlikeye atılmaktadır. Üzerine bombalar bağlamış bir şekilde tek başına, bankadaki paralarını soyduğu mafya babalarının toplantısına girmektedir. Planının bir parçası olarak polis tarafından yakalanmayı göze almaktadır. Batman tarafından sorguya çekildiği sahnede Batman tarafından dövülürken acıyı hissetmemekte hatta gülmektedir. Acıdan kaçmaması, avuntu yaratmaması salt gerçekle yüz yüze kalmak istemesi bir üstinsan tavrıdır.

Joker, Batman tarafından sorguya çekildiği sırada patlatılan askerler örneğini verdiği için, Joker'in bir savaş gazisi olduğu ilk bakışta mantıklı bir fikir gibi görünmektedir. Ama öyle olsaydı bir şekilde tanınması gerekirdi; parmak izi kaydı vs. hiçbir şey bilinmemektedir. Dolayısıyla bu düşünce gerçekçi değildir zaten üstinsan için geçmişte ne olduğu da önemli değildir. Çünkü geçmişin ağırlığından kurtulmuştur. Ağırlık doğrudan, Nietzsche'nin küçümseyici bir kavram olarak kullandığı ciddiyetle alakalıdır.

Ciddiyet, ciddi olunan konuyu mutlak zannetmekle alakalıdır. Nietzsche'nin *Böyle Söyledi Zerdüşt* kitabındaki en önemli metaforlardan biri ağırlıktır. Ağırlık ve ciddiyet şeytanın işidir. "Şeytanımı gördüğümde, onu ciddi, sağlam, derin, vakur buldum: ağırlığın ruhuydu o-onun sayesinde düşer tüm şeyler" (Nietzsche, 2012b: 35). Joker'in kelime anlamının "soytarı" olması da bu bağlamda önemli olmaktadır. Ancak filmde boyaları palyaço olarak değil, korkutucu olmak için, savaş boyası olarak sürmektedir. Suratındaki boyalardan biri ağzını ve yanaklarını boyadığı kırmızı kalın bir çizgidir. Yanaklarındaki yaraları kapatmak ve bir soytarı gibi sürekli gülüyormuş gibi görünmek için yapmaktadır. Bu durum sembolik bir anlatım olarak ele alınacak olursa, Joker geçmişinde yaşadığı acıyı hala taşımaktadır, boya yaranın gerçekliğini yok etmemektedir fakat acıyı başka bir şey olarak kullanmakta, onu olumlayarak dönüştürmekte böylelikle ondan kurtulmaktadır.

Batman Begins'in (Batman Başlıyor, Christopher Nolan, 2005)⁹ sonunda Batman'ın gerçek kimliği Bruce Wayne: "Batman maskesi yalnızca bir sembol" dediğinde, sevdiği kadın Rachel Dawes Wayne'in suratına dokunarak şöyle demektedir: "Hayır senin masken bu, suçluların korktuğu ise gerçek yüzün". Bu bağlamda Joker'in boya sürmesi de gerçek yüzünü saklamak değil tam tersine gerçek yüzünü ortaya koymak olarak yorumlanabilir. Sürdüğü boya onun Dionysoscü maskesidir. Gotham'ın maskesiz kahramanı, Harvey Dent ise suratının yarısı yandıktan sonra "İkiyüz" isimli bir karaktere dönüşür. "İyiliğin"

⁹ *Batman Begins*, Christopher Nolan'ın Batman üçlemesinin ilk filmidir. *The Dark Knight* ikinci, *The Dark Knight Rises* ise üçüncü filmidir.

temsilcisi beyaz şövalyeyken “kötü adama” dönüşür. Suratının bir tarafının yanık diğer tarafının normal olması da onun maskesidir. Bu da uygarlığın insanın içinde oluşturduğu, kendi içgüdüleriyle çatışmasına sebep olan çelişkiyi temsil etmektedir.

Joker film boyunca sürekli “neden gülmüyorsun?”, “neden olayların komik tarafını görmüyorsun?”, “neden bu kadar ciddisin?” gibi sorular sormaktadır. Yaşamda mutlak görülen şeylerin değersizliğini ve insanların bunları ciddiye almasındaki komediyi göstermeye çalışmaktadır. Gökdelenlerden düşerken bile gülmektedir. Ölümle yüz yüzeyleken bile yaşamı ciddiye almamaktadır. Ağırlaşma, utanç ve vicdan azabı gibi insanın kendisiyle çelişen bir varlık olmasıyla ilgilidir. Eski değerler yıkılmazsa ağırlığa dönüşmektedir. Üstinsan da etkin, yaratıcı güdüler hakimdir. Üstinsan “hafiftir”; pişmanlık, acıma, sorumluluk, utanç gibi duyguları yoktur. Yaşamın olumsuzlanması, Dionysoscucu evet bütün bu edilginlikten kurtulmasını sağlamıştır. Kültür, ahlak, zorlama, kurallar, sıkıntı ve acılar; üstinsan bunların üstünde dans eder (Nietzsche, 2012b: 198). Ciddiyetten kurtulmayı sağlayan Dionysoscucu neşenin karşısında, düşmanı çileci rahibin ya da çobanın ciddiyeti vardır. Film bağlamında ise bu çoban Batman’dır.

Joker’in aksine Batman’da hıncı vardır. Belleğinin ağırlığından kurtulamamıştır. Ailesinin öldürülmesinin travmasını atlatamamaktadır. Bu nedenle de Batman yalnız ve mutsuz bir adamdır. En yakını olan Alfred, Batman olmayı bırakmasını istemektedir. Çünkü yalnızca fiziksel olarak zarar görmesini ya da ölmesini istemediği için değil, ona içten içe zarar verdiğini görmektedir. Çileci rahip hastalara yani sürüye, kendisini kurtarıcı çoban olarak sunmaktadır. Rahip güçlü olmalıdır, sürü ona hem güvenir hem de ondan korkar. Sürü içindeki anarşiye karşı yani dayanışmayı bozan tehlikelere karşı savaşır. İnsanlara avuntular vermektedir dolayısıyla hiçliğe yönlendirmektedir. İstememek yerine hiçlik istenmektedir. Ancak Batman Schopenhauer’i anlamda bir çileci ideale bağlı değildir. Schopenhauer için istenç amaçsızdır ve kör bir yaşama istencidir (Schopenhauer, 2009: 105). Schopenhauer, bunun olumsuzlanması gerektiğini söylemektedir. Çünkü Schopenhauer’a göre istenç engellenmediği takdirde acıya, çatışmaya sebep olmaktan başka bir şey yapmamaktadır. Yaşam, sonsuz bir didinme ve aynı zamanda sonu gelmeyecek bir çelişkidir. Yaşama isteğindeki çelişki, istemenin ve didinmenin anlamsızlığı, bunun bir sonu olmayışından kaynaklanır. Schopenhauer’da formları görüleme yetisi olarak akıl, evrenin bilmesini çözdürür. Schopenhauer’a göre istencin kırılmasıyla asketik (çileci) seyredişe varmak gerekmektedir (Schopenhauer, 2009: 247). Çileci rahip ya da çoban filmde Batman karakteriyle ortaya konmaktadır. Ancak Batman’ın suçu yok etme girişimi Schopenhauer’a uymamaktadır. Çünkü Batman asketik bir seyredişe değil, eyleme yönelmektedir.

Çoban sürüyü hem uysal tutmak için hem de sürü “gerçeğe” dayanamayacağı için çeşitli avuntular vermektedir. Nietzsche buna onursuz yalan demektedir (Nietzsche, 2015: 158). Filmde gerçekten kendini kötü duruma düşürmek adına Batman bir yalan söylemektedir. Dent “kötü” olmuşken sanki “iyi” olarak ölmüş gibi, öldüğünde sistem topluma yalan söylemektedir ve Batman suçu kendi üzerine almaktadır. Joker, Batman

konusunda haklıdır. Batman, Dent'i öldürerek kimseyi öldürmeme kuralını çiğnemiş olmaktadır. Ama Joker sıradan insanlar (feribot "deneyi" bağlamında) konusunda haksız çıkmaktadır. Joker'in, Reese öldürülmediği takdirde bir hastaneyi havaya uçuracağını söylemesi de benzer bir deneydir. İnsanların ne yapacağını ölçmektedir. Öldürmek isteyenler olsa da devlet ya da sistem Reese'i öldürtmez ve bütün hastaneleri boşaltır. Böylelikle hem Reese öldürülmez hem de hastanedeki insanlar kurtarılır. Bu konuda da Joker'in beklentisi boşa çıkmıştır.

İnsanlar iyiliğe inanmaktadır ve bu anlamda çoban (Batman) haklı çıkmış olmaktadır. Joker, insanların iyiliği seçmelerinin "umutları kırılana kadar" geçerli olduğunu söylemektedir. Batman bu umudu verebilmek için onursuz yalanı söylemektedir. Suçu üstüne almakta ve kendini feda etmiş olmaktadır. Alfred, Batman'ın "kimsenin yapamayacağı tercihler yapabileceğini" söylemektedir. Sürü, onu suçlasa da, onu çoban yapan budur. Gerçekten de filmde Batman'ın kendini hukukla sınırlamadığı görülmektedir. Kendini yasaların üzerinde görmese de yaptığı iş yasal bir iş değildir. Ona göre kötülükle savaşmanın tek yolu budur. Joker'in yerini tespit etmek için şehirdeki bütün cep telefonlarını bir sonar gibi kullanan bir makine kurar. Böylelikle şehirdeki herkesi dinlemektedir. Bütün bunlar Batman'ın ahlaki ikimler yaşadığını gösterir. Ancak yine de o, bir kahramandır. Çünkü kendini "toplumun iyiliği" adına feda etmektedir.

Joker, Batman'ın gizli kimliğini kendisi açığa çıkarmaya çalışmamaktadır. Gerçekten kim olduğunun bir önemi yoktur. Batman'ın kendini ifşa etmesini istemekte, çünkü onu Gotham'ı bu hale getirmekle suçlamaktadır. Ancak onu öldürmek istememektedir. Çünkü öldürürse mücadele edeceği gücünü göstereceği bir şey kalmayacaktır. Güç istencinin dışa vurulduğunda, bir şey üzerinde uygulandığında bir anlamı vardır. Hristiyanlığa gerek vardır çünkü tam karşıtı Dionysosculuğu kamçulamaktadır. Birbirlerini daha güçlü olmak için uyarmaktadırlar. Nietzsche "tinsel alanda imha yoktur"(Nietzsche, 2010d: 389) demektedir. Joker de Batman'a "seni öldürmek istemiyorum, sensiz ne yaparım? Sen beni tamamlıyorsun" demektedir. Kuralını çiğnememek için Batman Jokeri öldürmemekte, Joker de Batman'ı "eğlenceli" olduğu için öldürmemektedir. Joker'in görüldüğü son sahnede, Batman onun ölmesine izin vermediği ve gökdelende baş aşağı asılı durduğu sahnede şunu söylemektedir: "Sen yozlaştırılmazsın değil mi? Beni uygunsuz bir öz-haklılık duygusu yüzünden öldürmeyeceksin ve ben de seni çok eğlenceli olduğun için öldürmeyeceğim. İkimizin bunu sonsuza kadar yapmaya yazgılı olduğunu düşünüyorum". Sonsuza kadar yapacaklardır. Çünkü bengi dönüş gereği aslında her şey ve herkes sonsuzluk boyunca hep geri gelecektir ve bu mücadele bengi dönüş içinde sonsuzca devam edecektir.

Sonuç

Joker karakteri ve *The Dark Knight* filminin, bu çalışmada amaçlandığı gibi Nietzsche'nin felsefesiyle birlikte düşünüldüğünde, bir suç filminin ötesinde ve pek çok suç

filminde bulunmayan felsefi bir derinlik barındırdığı görülmektedir. Bunun ötesinde meselenin sadece terör paranoyası veya yoksul göçmenlerden duyulan korku olmadığı görülmektedir. Joker yalnızca Batman'ın değil, toplumun düşmanıdır. Hatta toplum dışılığın, ilkel haldeki toplum öncesi efendinin temsilcisi olarak görüldüğünde bütün uygarlığın düşmanıdır. Tek bir bağlamda ele almak *The Dark Knight* filmindeki Joker hakkında derinlikli bir anlam sunmamaktadır. Bu bağlamda Joker'i akıl hastası olarak görmek de yetersiz bir bakıştır. Onu bir akıl hastası olarak görmek hem basite indirgeme olacaktır hem de filmin felsefi derinliğini yok saymış olacaktır. Ancak filmle Nietzsche'nin felsefesi arasında tutarlı bir bağlantı kurmak Joker'i yorumlamada anlamlı bir bütünselliğe ulaşmayı sağlayabilmektedir.

The Dark Knight filmi hem Nietzsche'nin üstinsanını somutlaştırmakta, onun bir portresini çizmekte hem de bu üstinsan anlayışının bir eleştirisini yapmaktadır. Üstinsan ve çoban arasındaki kavga sonsuza kadar sürecektir, kazanan yoktur. Birbirlerini daha güçlü olmak için uyarmaktadırlar. Ancak film, üstinsanı uygarlığın kabul etmeyeceğini hatta gerçek olamayacak bir karakter gibi göstermektedir. Böyle bir karakter gerçek olsa bile film bir önceki bölümde tartışıldığı gibi Batman'ın ve Gotham yurttaşlarının yanında durmaktadır. Gotham'ın ruhu üzerine savaşı kazanan taraf Batman ve Gotham'ın yurttaşlarıdır. Joker'in tek başarısı Harvey Dent'i "İkiyüz" haline getirmesi olmuştur. Joker'in beklentileri boşa çıkmıştır. İnsanlar Joker'in iddia ettiği gibi salt bencil ve hiçbir değeri gözetmeden diğer feribottakileri veya Reese'i öldürmemişlerdir.

Bütün bu vahşet ve masum insanlara dönük terör, insanların üstinsan düşüncesinden bir şeyler öğrenemeyecekleri anlamına gelmemektedir. Nietzsche'nin üstinsan anlayışı; insanın bağlı olduğu değerleri yeniden değerlendirmesi, ölüm korkusunu aşması, geçmişin ağırlığından ve insanı edilginleştiren duygulardan ve inançlardan kurtulması gibi önemli ve insanı özgürleştiren düşünceleri içermektedir.

Kaynakça

Bekele, Abel, (2013). *The Ins and Outs of the Evil Genius: The Joker*, Pearson, Meg (Ed), *Touch of Evil: The Devil and his Dam in Literature and Culture* içinde (s. 83-98). University of West Georgia.

Bellinger, Charles K., (2016). "The Joker is Satan and so are We: Girard and the Dark Knight", *Journal of Religion and Film*, 13/1. <https://digitalcommons.unomaha.edu/jrf/vol13/iss1/5>

Berkowitz, Peter, (2003). *Nietzsche: Bir Ahlak Karşıtının Etiği*, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.

Bir, Çağan, (2016). *Spinoza ve Nietzsche'de Yaşamın Olumlanması Sorunu* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

<https://www.boxofficemojo.com/release/rl3729098241/>

Camp, Mary E., Webster, Cecil R., Covardale, Thomas R., vd. (2010). "The Joker: A Dark Knight for Depictions of Mental Illness", *Academic Psychiatry*, 34/2, s. 145-149.

Choe, Youngjeen, (2011). "Darker Than Night: The Joker as a Symptom of the War on Terror in The Dark Knight", *American Studies*, Vol. 34, No.1, s. 25-43.

Çevikbaş, Sebahattin, (2011). "Nietzsche ve Nihilizm- Tarihsel Bir Yazgı Olarak Nihilizm: Avrupa Nihilizminin Tarihi, Kökeni ve Egemen Olma Aşamaları", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(2), s. 69-82.

Davis, Connor D., (2014). "The Joker, The Block Buster and Mass Shooting:Watching the World Burn", *Criterion: A Journal of Literary Criticism*, 7/2, s. 28-35.

Deleuze, Gilles, (2008). *Spinoza Üzerine Onbir Ders*, İstanbul, Kabalıcı Yayınevi.

Deleuze, Gilles, (2009). *İssız Ada ve Diğer Metinler*, İstanbul, Bağlam Yayıncılık.

Deleuze, Gilles, (2010). *Nietzsche ve Felsefe*, İstanbul, Norgunk Yayıncılık.

Editorial: "Batman: A History of Heroics: The Beginning", (2019), <https://www.dccomics.com/blog/2019/03/19/batman-a-history-of-heroics-the-beginning>

Favaro, Marco, "Batman and Joker: Apollonian and Dionysian Forces?", (2019), https://www.researchgate.net/publication/332781098_Batman_and_Joker_Apollonian_and_Dionysian_Forces

Franco, Larry (Yapımcı), & Nolan, Christopher (Yönetmen). 2005. *Batman Begins* [Sinema Filmi]. ABD/BK: Warner Bros & Legendary Entertainment.

Fruen, Lauren, (2017, 26 Temmuz). *Cinema Slaying Who is James Holmes and Where is he Now?* <https://www.thesun.co.uk/news/4061363/james-holmes-aurora-colorado-shooting-gunman-movie-theatre-massacre-ssri-antidepressants/>

Grundhause, Eric, (2016). "How Victor Hugo Help Create The Joker" <https://www.atlasobscura.com/articles/how-victor-hugo-helped-create-the-joker>

Gutierrez, Ricardo Jose E., (2013). "Articulating Nietzsche's Aesth-Ethics of Affirmation in an Age of Doubt", *Kritike*, 7(2), s. 71-83.

Hamilton, Christopher, (2000). "Nietzsche on Nobility and the Affirmation of Life", *Ethical Theory and Moral Practice*, 3, s. 169-193.

Jagad, Satrio, (2017). *Moral Nihilism as Reflected by Joker in The Dark Knight Movie* (Lisans Tezi). Faculty of Humanities/Diponegoro University, Semarang.

Johnson, Vilja, (2014). "It's What You Do that Defines You: Christopher Nolan's Batman as Moral Philosopher", *The Journal of Popular Culture*, 47/5, s. 952-967.

Kuçuradi, İoanna, (2009). *Nietzsche ve İnsan*, Ankara, Türkiye Felsefe Kurumu.

Nichols, Michael, (2011). "I think You and I Are Destined to Do this Forever: A Reading of the Batman/Joker Comic and Film Tradition Through the Combat Myth, *The Journal of Religion and Popular Culture*, 23/2, s. 236-250.

Nietzsche, Friedrich, (1993). *Ecce Homo*, Ankara, Seren Yayıncılık.

Nietzsche, Friedrich, (2005). *Deccal*, İstanbul, Gün Yayıncılık.

- Nietzsche, Friedrich, (2010a). *Şen Bilim Ana Metin 1*, Ankara, Alter Yayıncılık.
- Nietzsche, Friedrich, (2010b). *İyinin ve Kötünün Ötesinde*, İstanbul, Say Yayınları.
- Nietzsche, Friedrich, (2010c). *Putların Alaca Karanlığında*, Ankara, Alter Yayıncılık.
- Nietzsche, Friedrich, (2010d). *Güç İstenci*, İstanbul, Say Yayınları.
- Nietzsche, Friedrich, (2012a). *Tragedya'nın Doğuşu*, İstanbul, Oda Yayınları.
- Nietzsche, Friedrich, (2012b). *Böyle Söyledi Zerdüşt*, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Nietzsche, Friedrich, (2013). *Tan Kızıllığı*, İstanbul, Say Yayınları.
- Nietzsche, Friedrich, (2015). *Ahlakın Soykütüğü Üstüne*, İstanbul, Say Yayınları.
- Nolan, Christopher (Yönetmen/Senaryo Yazarı). (2008). *The Dark Knight* [Sinema Filmi]. ABD/BK: Warner Bros & Legendary Entertainment.
- Nolan, Christopher (Yapımcı/Yönetmen/Senaryo Yazarı). (2005). *Batman Begins* [Sinema Filmi]. ABD/BK: Warner Bros & Legendary Entertainment.
- Özden, Anıl, (2016). "Dünya Edebiyatından bir Üstinsan Portresi: Aleksî Zorba", *Düşünbil*, S. 54, s. 33-39.
- Peters, Francis E., (1967). *Greek Philosophical Terms: A Historical Lexicon*, New York, New York University Press.
- Redinta, Arnaldo R., (2017). *The Meanings of Psychopathic Attitudes of the Joker as seen in Christopher Nolan's TheDark Knight Movie Script* (Tez). Faculty of Teachers Training and Education/Sanata Dharma University, Yogyakarta.
- Rodriguez, Mario, (2014). *Physiognomy and Freakery: The Joker on Film*, *Americana: The Journal of America Popular Culture*, 13/2.
- Schopenhauer, Arthur, (2009). *İsteme ve Tasarım Olarak Dünya*, İstanbul, Biblos Kitabevi.
- Ulfers, F., ve Cohen, M. D., (2007). "Nietzsche's Amor Fati", *The Nietzsche Circle*, http://www.nietzschecircle.com/Nietzsches_Amor_fati.pdf